

До 80-річчя НБУВ

У 1998 р. Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського виповнюється 80 років. Закон про заснування Національної бібліотеки було видано 2 серпня 1918 р. 23 серпня розпочалася її фактична діяльність. Бібліотека згідно з Законом та інструкцією мала знаходитися при Українській Академії наук (в м. Києві). Постановою Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки 2 травня 1919 р. її було перейменовано у Всенародну (Національну) бібліотеку при Академії наук. Потім книгозбірня ще кілька разів змінювала назву. У квітні 1996 р. Указом Президента України Леоніда Кучми було відновлено історичну справедливість і бібліотеці повернуто її ім'я.

Від кінця 1918 р., коли фонд Національної бібліотеки нараховував кілька сотень книжок, до сьогодні, коли її масиви сягають близько 13 млн. од. зб. - важкий і змістовний шлях становлення, розвитку, нагромадження досвіду до вершин духовності, освіти, науки, культури.

Цією статтею редакція починає друкувати матеріали, присвячені ювілейним урочистостям.

Надія Каліберда

Формування системи обслуговування читачів Національної бібліотеки України (перше десятиріччя існування)

Як динамічне явище, система обслуговування читачів Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського в кожний історичний період зазнавала певних змін. Вони зумовлені, передусім, суспільними потребами, диференціацією та інтеграцією науки, соціально-економічними перетвореннями, а також зміною статусу бібліотеки, еволюцією її виробничих і соціальних функцій, матеріально-технічної бази, підвищенням вимог суспільства до бібліотечно-інформаційних послуг, форм і методів їх задоволення.

У дослідженні історії формування системи обслуговування бібліотеки були використані такі архівні джерела, як Закон про утворення Національної бібліотеки Української Держави 1918 р., перші статuti бібліотеки, протоколи засідань Ради бібліотекарів, матеріали Тимчасового комітету по заснуванню бібліотеки, постанови Академії наук, звіти й плани роботи академічних відділів за перше десятиліття її функціонування. Опрацювання цих матеріалів дає змогу стверджувати, що історичний етап розвитку бібліотеки 1918-1928 рр. невіддільний від завдань, які стояли перед українським суспільством, народним господарством, Академією наук, освітою, культурою тощо.

Володимир Вернадський відстоював Академію як спільність державних наукових інститутів. Серед них на перше місце він ставив бібліотеку, тоді архів, наукові установи геологічного, географічного, гуманітарного профілю, національні музеї тощо [1, с. 158-160]*.

* Комісія, створена для підготовки законопроекту по заснуванню УАН, визначила її основну ідею - домагатися наукової істини для сприяння вирішенню національних та державно-економічних завдань, а також специфічні риси - автономію, національний характер, рівноправність наук [2].

У період роботи комісії по заснуванню Академії наук 2 серпня 1918 р. згідно з Законом, прийнятим урядом П.Скоропадського, створюється Національна бібліотека Української Держави в м. Києві. Головою Тимчасового комітету з організації і вироблення перспектив її діяльності був В.Вернадський, членами комітету - визначні українські вчені та громадські діячі С.Єфремов, Г. Житецький, В.Кордт, а також А.Кримський, П.Тутковський, які одночасно працювали і в комісії з вироблення закону по заснуванню Української Академії наук (прийнятий 14 листопада 1918 р.)

При підготовці законопроекту по заснуванню УАН одним із завдань було створення повної колекції книг та інших документів, надрукованих у будь-який час українською мовою, «колекції настільки повної, що можливо було б з часом скласти на її основі повну бібліографію українського друку. Виконання цього завдання необхідно почати негайно, по-іншому неможливо досягти наміченої цілі» [3, с.2]. Важливого значення надавалося відкриттю в бібліотеці спеціального відділу «книг, брошур, журналів, присвячених Україні на іноземних мовах. Цей відділ українці вимагає повної уваги» (од. зб. 2, с. 2-3).

Пропонувалося відкрити і відділ української іконографії, в якому б збиралися як українські, так і закордонні твори в цій царині (од. зб. 2, с.2), відділ картографії України і прикордонних держав, який мав збирати пам'ятки картографії, починаючи з XVII ст., а також сучасні твори. Далі в документах Комісії по заснуванню Академії наук знаходимо пропозиції щодо створення відділів українських музики та нот, рукопису

(де були зібрані всі пам'ятки писемності України до кінця XVII ст.), книг, надрукованих іноземними мовами на території держави (єврейська література теж мала входити в нього).

Особливу увагу належало зосередити на облаштуванні просторої, світлої читальної зали. При читальні мав бути довідковий фонд зі словниками різноманітного напрямку, у відділах - систематичні й алфавітні каталоги, в бібліотеці - загальний алфавітний каталог, який відбивав би весь фонд, а також зведений каталог усіх наукових бібліотек України (од. зб. 2, с.4).

Закон про заснування Національної бібліотеки Української Держави в м. Києві в основному ввібрав ідеї, закладені Комісією в проєкті, закріпив її автономний уклад, форми правління, фінансового утримання. Бібліотека передбачалася як позапартійна, позавідомча установа під егідою Академії.

У період встановлення радянської влади в Києві (лютий-серпень 1919 р.) бібліотеку було перейменовано з Національної у Всенародну бібліотеку України при УАН [4, с. 8-9].

30 серпня 1919 р. у Київ вдерлися денікінські війська. Одразу ж було заборонено діяльність Академії як установи українського спрямування. Вчені, співробітники бібліотеки працювали без платні, в неопалюваних приміщеннях. Українська громадськість як могла допомагала науковцям. Вчені закликали уряд зберегти академію, але одержали формальну відписку.

У цьому ж році було прийнято перший Статут бібліотеки. Визначилася її основна ідея - бути культурним, національним, науковим центром. Згідно зі Статутом, у бібліотеці функціонувало сім основних відділів: український, загальний, газетно-графічний, рукописний, східний, підручний (з читальною залю), каталожний. У примітках до Статуту були пояснення щодо наповнення деяких відділів. Так, у газетно-графічний збиралися карти, ноти, гравюри, листівки, в рукописний - цінні рукописи, інкунабули, старі українські друки (од. зб. 4, с.1).

Зростали фонди, ускладнювалося їх використання, і перед бібліотекою постало завдання подальшої диференціації літератури, топографічного відокремлення певних відділів. Тривалий час існуючи юридично, ряд відділів організаційно влаштовувалися, бо не було приміщень, не вистачало кваліфікованих кадрів для систематизації та впорядкування фондів. Читальню, наприклад, було відкрито в 1920 р., а відділ рукописів - у 1925.

Статут розширив організаційну структуру бібліотеки, збагатив її новими відділами, приміром, східним, загальним, підручним, газетно-графічним, каталожним (од. зб. 4, с.1-5).

Значною подією в житті бібліотеки та української громадськості було відкриття влітку 1920 р. читальної зали на 200 місць. Незадовго до цього бібліотека переїхала в колишнє помешкання Першої гімназії (бульвар Шевченка, 14). На цей час фонди зросли майже втричі. Для читальні з вільним доступом до фонду було виділено 25 тис. книг, складено для них алфавітний каталог. За 110 днів її відвідали 607 читачів, книговидача становила 922 од. зб., з них 273 книги українською мовою. Обслуговування велося щоденно з чотирьох до восьми вечора, крім святкових днів (од. зб. 21, с.1).

Створення та організація роботи бібліотеки здійсню-

валися в обстановці нестабільності, спричиненої голодом, розрухою, зміною влади й соціально-політичного устрою. Проте й за таких умов, ціною неймовірних зусиль та ентузіазму співробітників, неупинно поповнювалися фонди. У середині 1921 р., завдяки участі широкої громадськості в їх формуванні, бібліотека вже мала понад мільйон томів.

З 1921 р. книжки надходили, в основному, з офіційних джерел, за рахунок ревізій у заарештованих, репресованих, висланих з країни осіб. Усе це на фоні загострення відносин Академії та бібліотеки з урядом. Скорочуються штати, звільняються висококваліфіковані та високоосвічені кадри старої інтелігенції. У бібліотеку приходять люди, далекі від культури, проте «ідеологічно вишколені».

Однак залишається основний склад і на чолі з Ю.Меженком починається переорганізація бібліотеки за міжнародними, бібліотечними та бібліографічними вимогами. Так, каталожні картки переводяться на міжнародний формат (125 x 75), при класифікації фонду і складанні систематичного каталогу запроваджується Міжнародна бібліографічна десяткова класифікація. ВБУ відкриває філію у Вінниці, налагоджує створення бібліографічної шевченкіани, бібліотековіани, видає «Хроніки» бібліотечного життя. У цей період ВБУ за цінністю своїх зібрань і різнобічністю діяльності «раїняла була перше місце не тільки поміж бібліотеками України, але й взагалі на всьому півдні Східної Європи» [5, с.77]. Організаційно вона також наближається до устрою таких всесвітніх бібліотек, як Національна в Парижі, Бібліотека Конгресу США*.

До речі, відділи були самостійні щодо впровадження організаційних та змістовних ідей і безпосередньо підпорядковувалися директорові. Він координував їх діяльність за допомогою щотижневих конференцій**.

Як свідчать документи, в перше десятиліття відбувалися організаційне оформлення структури бібліотеки, пошук раціональних умов для використання фондів, що потребувало залучення компетентних експертів з числа академіків. Бібліотечних спеціалістів і вчених турбувало питання, що має входити у відділ україніка, що слід насамперед відокремлювати топографічно, розглядалися пропозиції щодо відкриття нових відділів, наприклад, іудаїки, бессарабіки тощо) (од. зб. 22, с. 8).

У другому параграфі Закону «Про утворення фонду Національної бібліотеки Української Держави» зазначалося: «Крім загальних завдань - допомагати розпов-

* Головним верховним органом ВБУ був Тимчасовий комітет, якому підпорядковувалася голова Ради бібліотекарів, тобто виконавчий і фактичний директор. Склад Комітету з певних причин змінювався, поповнювався представниками всіх відділів Академії (постійно працювали В.Кордт, А.Кримський, С.Єфремов, П.Тутковський, Д.Граве, В.Липський) [5, с.85]. Під керівництвом голови діяла Рада бібліотекарів, канцелярія, господарча частина, відділи бібліотеки.

** Відбувалися в кабінеті президента Академії. Збори проводив голова Ради бібліотекарів.

У кінці березня 1923 р. Спільне зібрання Академії наук на пропозицію Тимчасового комітету ухвалило змінити форму управління бібліотекою. Офіційне керівництво від Тимчасового комітету переходило до директора. Першим офіційним директором став С.Постернак, пізніше репресований. Прийнятий новий Статут визначив завдання бібліотеки, її права та структуру.

судженню знання і підтриманню наукової праці. При Бібліотеці має бути найповнішим чином розроблений відділ «Україніка», Бібліотека повинна бути книгозбірнею, в якій мають бути зібрані всі пам'ятки духовного життя українського народу і України (рукописні і друкарські). В ній повинні бути зібрані книги, часописи, газети, гравюри, листівки, ноти, літографії й інші твори друкарень, літографій і металографій, видані на Україні та поза кордоном» [6].

Питання про наповнення та організацію матеріалів відділу україніка було винесене на Раду бібліотечарів. Основою постанови цієї Ради від 17 грудня 1920 р. (од. зб. 5, с. 11) стали пропозиції зав. відділом І.Кревецького, який склав і першу інструкцію для нього. Відтоді було отримане чітке спрямування, визначено проблематику фондів, їх типологічну й видову структуру, топографію*.

І.Кревецький завідував відділом до 1922 р. З його від'їздом до Львова було ухвалено відокремити україніку від загального відділу як окрему топографічну одиницю. Завідувачем обрали П.Стебницького. Після його смерті керівництво прийняв помічник бібліотекаря університетської бібліотеки в м.Кам'янці-Подільському М.Ясинський [5, с. 79]**.

Система обслуговування у 1920 р. мала відділи: загальний, україніка, періодика, газетно-графічний, рукописів, стародруків, підручний, східний, каталожний (од. зб. 22, с. 17-19).

У наступному році відкриваються - графічний, волянсія, кабінет статистики. Структурно виділяються дублетний та обмінний фонди, редакція «Хроніки». У 1922 р. створюється Комісія бібліотекознавства. Через рік започатковуються - нотно-музичний, наукова читальня, марксизму, з 1924 - абонемент, з 1925 - реєстраційно-книжковий, науково-дослідний відділ бібліотекознавства, в 1926 - підвідділ обов'язкового примірника у відділі україніка. Цього ж року приймаються на зберігання фонди бібліотек Духовної академії, Лаврської, Софіївської, Михайлівської духовних, у 1927 р. - університетської бібліотеки. Тоді ж відкривається міжбібліотечний абонемент, у 1928 р., - єврейський і петрівський відділи.

Відділ рукописів організаційно перейняв досвід подібних структурних одиниць Публічної та Академічної бібліотек Петрограда й бібліотеки Рум'янцевського музею в Москві. У цьому відділі збиралися рукописи, листи, інші рукописні документи тих діячів, які жили й творили в Україні, незалежно від національності, політичних переконань, віросповідання. Важливою джерельною базою для науки стали літературні та побутові

архіви усіх діячів, незалежно від місця їх перебування й діяльності, які ретельно відшукували й залучали до бібліотеки її працівники.

Для зручності користувачів фонду відділу було розроблено проект його структурних змін. Планувалося виокремити підвідділи: рукописної книги; документи, листи; автографи, колекції рукописів. Керівник відділу Гнат Житецький (колишній редактор «Книжного вісника») у 1921 р. склав інструкцію, яка стала основою для організації праці [7, с. 680].

Найкраще організованим у перше десятиліття існування бібліотеки був загальний відділ, який мав фундаментальний універсальний фонд. Сюди добиралася література, якою міг скористатися кожен читач - учений, студент чи дитина (бібліотека в ті часи обслуговувала й дітей). Відділ мав підготовлений штат працівників, а тому швидко упорядковувався. Застосовувалися новітні методи роботи. Так, література систематизувалася і класифікувалася за Міжнародною децимальною бібліографічною класифікацією, скоригованою Меженком відповідно до конкретних умов в Україні.

Читачі працювали в загальній читальні, читальні для наукових працівників та кабінетах при відділах. Абонементом мали право користуватися тільки академіки, голови науково-дослідних кафедр Академії, співробітники бібліотеки [од. зб. 142, с. 28].

Відділ періодики функціонує з 1919 р. До 1921 р. він організовувався, накопичувався матеріал, систематизувався і готувався до користування. Налагоджувалося постачання з Києва та інших міст України часописів, газет, журналів, альманахів, графічних видань, календарів тощо. Спочатку внаслідок різноманітності фондів відділ називався *газетно-графічним*. Тут працювала одна співробітниця, яка записувала й розкладала періодичні видання за поточний рік, упорядковувала листівки, афіші, ноти та ін.

У кінці лютого 1920 р. бібліотека переїхала з приміщення Академії наук по вул. Володимирській, 56 у будинок №36 по бульвару Шевченка, а в серпні - в інше приміщення по цій же вулиці. Це ускладнювало упорядкування фондів. Протягом 1920 - 1921 рр. відділ періодики реорганізувався. Почали самостійно існувати газетний і графічний відділи (од. зб. 35, с. 20). Комплектування відділу періодики (журнального) очолив Є.Кивлицький. Він ретельно підбирав історичні журнали «Исторический вестник», «Русская старина», «Русский архив» та ін. До розподілу газетно-графічного відділу його очолював І.Балинський, а допомагав йому молодший бібліотекар В.Іваницький, який від Ради бібліотечарів отримав спеціальне завдання - організувати журнальний відділ - періодика. Саме він заклав його фундамент.

Роботі заважали брак приміщень, нестача спеціалістів. Чимало бібліотечарів мусили звільнитися, бо нерегулярно виплачувалася заробітна плата (од. зб. 35, с. 38). Але й за цих несприятливих умов фонди зростали, кількість назв журналів становила 705, причому україномовних - 101, зарубіжними мовами - 133, решта - російською. Загальна кількість примірників дорівнювала 12319 (од. зб. 35, с. 5-6).

У 1924-1925 рр. постала проблема реорганізації відділу періодики з причин складності використання фонду читачами та оперативного виконання їх замовлень.

* До відділу було віднесено 1) Всю літературу всіма мовами, яка стосується України: а) в етнографічному плані - тобто, література про український народ, де б хто не жив. б) У географічному розумінні - літературу про землі й народи, які хоча ні етнографічно, ні географічно не зв'язані з Україною, однак належать чи належали коли-небудь до України. 2) Усю літературу українською мовою незалежно від її змісту і місця видання. 3) Усі твори авторів-українців і видання українських установ без огляду на зміст. 4) Усі переклади з української мови. 5) Усю белетристику, що змістом стосується України в етнографічному, географічному чи державному розумінні. 6) Усю літературу про події, що відбувалися на території України.

** У 1936 р. його було репресовано.

Відділом на той час керував М.Сагарда*. Вивчалася типологія, зміст, цільове призначення і значущість того чи іншого видання для бібліотеки. На початковому етапі за основу було прийнято територіально-етнографічну й мовну ознаки. Усі періодичні видання в межах мовної ознаки класифікувалися за хронологією. Така організація відділу полегшувала використання фондів (од. зб. 87, с.18).

Відділ стародруків веде свій відлік з грудня 1920 р., а організаційне його оформлення для читачів частково було завершено на початку 1921 (од. зб. 50, с. 19-25). Інструкцією по влаштуванню та опису стародруків ВБУ (прийнята в 1922 р.) визначалися основні напрями діяльності відділу, класифікація стародруків** та порядок користування фондами. Були виділені твори церковнослов'янського друку та стародруки іншомовні. Відділ мав абетковий каталог. Організаційні новачки відділу за інструкцією запроваджував його керівник М.Марковський (од. зб. 35, с.8).

З початку заснування Академія наук ставить за мету дослідження сходознавчих впливів на Україну. Було відкрито кабінети арабо-іранської філології та тюркології. (Найглибше цими проблемами займався А.Кримський***). У 1919 р. було організовано відділ сходознавства (пізніше орієнталія) (од. зб. 50, с.180). Для цього література з цієї галузі відбиралася з інших відділів, визначалися принципи її систематизації і розташування для зручного користування й оперативного розшуку.

Згідно з інструкцією, затвердженою Радою бібліотекарів, до відділу орієнталія відносилися всі друковані та рукописні твори: а) східними мовами, а також перекладені або перероблені зі східних мов; б) які стосуються життя Сходу в усій його багатогранності; література, яка містить питання про вплив східної культури й історії на культуру та історію інших народів; в) життєписи, некрологи, мемуари та інша література про діячів Сходу, які проживали в інших країнах, а також усе, що стосується історії вивчення Сходу (од. зб. 50, с.18). З богословської літератури добиралася тільки та, що торкалася християнства серед східних народів, з періодичних видань - ті, які розкривали питання сходознавства або видавалися на Сході. Періодичні видання, які містили поодинокі статті з цієї тематики, розписувалися в каталозі відділу, а самі вони лишалися у відділах періодика та загальному. Завдяки інформації з каталогу читачі могли отримати потрібне джерело з будь-якого відділу.

Орієнталія, свого роду бібліотека в бібліотеці, мала такі підвідділи: загальний, рукописів, стародруків, періодика, графічний, довідковий. Це були не ізольовані топографічні одиниці, а скоріше, окремі підрозділи, сформовані за видами документів. Адміністративно відділ поділявся на секції за принципом мови та культури, наприклад, іудаїка, гебраїка (од. зб. 52, с.9).

Довідковий (стара назва «справочний») відділ ВБУ

при його створенні (1919) був розрахований на широке коло читачів, більшість яких не мала середньої освіти. Тут збиралися загальні та спеціальні енциклопедії; календарі у формі зшитків; альманахи; щорічники історичні, генеалогічні, церковні, адресні, статистичні, бібліографічні, наукові та інші (якщо вони мали довідковий характер, а не літературно-науковий); словники філологічні, термінологічні, чужоземних слів; таблиці хронологічні; метрологічні; математичні, технічні (якщо вони не мали вузькоспеціального характеру); географічні атласи; статuti громадських, релігійних, наукових, професійних, приватних і державних установ; звіти, протоколи з'їздів тощо.

Відділ мав свою лабораторію для обробки літератури і створення довідкового апарату, підручну бібліотеку. Територіально та функціонально був тісно пов'язаний з читальним залом. За змістовним наповненням міг задовольнити різноманітні запити (додому література не видавалася) (од. зб. 64, с.7).

У 1922 р. в системі обслуговування ВБУ організовується відділ бібліотекознавства (од. зб. 35, с.8), у завдання якого входило збирання всієї друкованої продукції з бібліотеко- і книгознавства. Він задумувався як підручна бібліотека для бібліотечних працівників. Лабораторія загального відділу обробляла для нього літературу, пізніше це виконував спеціальний каталожний відділ. Література систематизувалася згідно з Міжнародною десятизначною системою класифікації і відбивалася в алфавітному, систематичному та предметному каталогах, які включали й описи книг з бібліотеко- і книгознавства з фондів інших відділів.

У 1923 р. у ВБУ відкривається відділ марксизму та марксознавства, і робота бібліотеки підпорядковується партійним настановам.

Національна бібліотека вважала за свій обов'язок збирати літературу народів, які проживали на її території. Утворення у 1924 р. Молдавської АРСР спонукало Раду ВБУ до заснування при відділі україніка підвідділу бессарабіка. До уряду республіки було надіслане прохання «подбати, щоб усі матеріали в 1-3 примірниках, які виходять на її території, рукописи, що стосуються завдань підвідділу бессарабіка, пересилалися до ВБУ» (од. зб. 88, с. 55-91).

У 1928 р. приймається рішення про відкриття єврейського відділу, а бібліотечна Рада доручає організацію і керівництво ним Я.Ізраельсону (од. зб. 270, с. 2). Робота відділу спиралася на дослідження вчених Академії наук* [8, с.30]. ВБУ активно сприяла інформаційному забезпеченню наукових досліджень учених Гебраїстичної комісії і кафедри єврейської пролетарської культури. Завдяки зусиллям працівників відділу, а також обов'язковому примірнику творів друку, який надходив з Книжкової палати, він систематично поповнювався новою літературою та доукомплектовувався виданнями інших відділів, приміром, як орієнталія. Купувалися книжки і в приватних осіб, установ, бібліотек, надходили завдя-

* Літературознавець, літературний критик, відомий в Україні вчений.

** Стародруками вважаються видання по 1799 р. Поділяються вони на чотири групи: інкунабули (видання по 1525 р. включно); українські й білоруські стародруки; стародруки чужоземні; репродукції стародруків.

*** Член Тимчасового комітету по заснуванню Національної бібліотеки.

* У 1919 р. було засновано Гебраїстичну комісію (збирала матеріали й досліджувала історію єврейства в Україні). Дослідники вивчали київські архіви, встановлювали зв'язки з зарубіжними вченими, організували бібліотеку, публікували результати досліджень. У 1926 р. при єврейському відділі було створено кафедру єврейської пролетарської культури, яка проіснувала до 1929 р.

ки книгообміну. Багато зусиль для поповнення відділу доклав Я. Ізраельсон, який навіть під час відпустки їздив по Україні і підбирав книги (тільки з Уманщини привіз 200 книг).

Кількість читачів зростала в міру популяризації відділу. Співробітники вели плідну бібліографічну й наукову роботу, налагоджували зв'язки з єврейськими й іншими бібліотеками в Україні та за кордоном (од. зб. 270, с. 14).

З перших років існування Національна бібліотека була оголошена загальнодоступною установою, відкритою для всіх верств населення. Найбільш відвідуваною її структурною одиницею була загальна читальня. Через рік після відкриття кількість відвідувачів зросла майже вчетверо, хоча взимку приміщення не опалювалося, погано освітлювалося, не вистачало читальних місць.

У 1923 р. відкривається читальня для наукових працівників. Право постійно користуватися нею мали «академіки, науковці, котрі постійно проживали в Києві, співробітники ВБУ, аспіранти, особи, які провадили науково-дослідну роботу в державних та громадських установах» (од. зб. 140, с. 22). Користуватися науковою читальнею могли наукові співробітники під час перебування в Києві, особи, які тимчасово виконували наукову працю в державних та громадських установах.

Наукова читальня мала досить значний науково-бібліографічний апарат, постійно поповнювалася новими довідниками, енциклопедіями, словниками, покажчиками, списками іноземних журналів, що отримувала бібліотека за поточний рік, а також нових надходжень книг з зарубіжжя.

У 1925 р. фонди ВБУ найактивніше використовувалися в трьох читальнях - загальній (для всіх читачів, зокрема й дітей), науковій, в окремому кабінеті для роботи з рукописами. Інші відділи не мали пристосованих приміщень для облаштування читальних місць, тому читальні зали часто були переповнені, створювалися великі черги. Дирекція не раз зверталася до уряду з проханням надати належне приміщення, поліпшити матеріальний та фінансовий стан бібліотеки (од. зб. 116, с. 65-70). Проте вже в 1927-1928 рр. щоденно обслуговувалося 143914 читачів, книговидача становила 422007 книг та інших документів, організовувалися численні виставки літератури (од. зб. 227, с. 4-7).

Отже, в перше десятиліття функціонування бібліо-

теки вона організаційно оформилася і набула оптимальної структури (як на той час), що давало змогу ефективно використовувати її багаті фонди, задовольняти потреби і науковців, і масового читача. Систематичному комплектуванню сприяло одержання (з 1923 р.) обов'язкового примірника творів друку УСРР, усіх іноземних видань, що надходили в Академію, секретних видань (їх мали право, за постановою РНК РРФСР, отримувати тільки чотири бібліотеки Союзу).

Зміст і напрями роботи основних читальних відділів визначалися тими пріоритетними завданнями, які ставила перед собою ВБУ - зібрання всього інтелектуального надбання українського народу, організація цього надбання, зберігання і всебічне введення в науковий та культурний обіг, створення найкращих умов праці для читачів, сприяння науковій роботі, освіті, самоосвіті, професійній діяльності.

Оскільки бібліотека перебувала під егідою Академії наук, то її життєдіяльність насамперед підпорядковувалася забезпеченню проблематики наукових досліджень*.

Стислий огляд діяльності ВБУ за перше десятиріччя її існування у політично нестабільній обстановці, за відсутності належних умов для роботи читачів і бібліотечарів свідчить, що бібліотека все-таки сформувалася як документальна база світової культури, нагромадила й зберегла неоціненні пам'ятки української національної культури. Зібравши майже двохмільйонний фонд (од. зб. 227, с. 2), здійснюючи колосальну організаційну, освітню, краєзнавчу, наукову, педагогічну діяльність, вона за десять років увійшла в четвірку найбільших бібліотек Радянського Союзу.

* Обстоюючи свою ідею створення Академії і окреслюючи напрями її діяльності, В.Вернадський на перше місце ставив проблеми української мови, літератури, історії, а також проблеми, пов'язані з випченням виробничих сил країни, економіки, статистики тощо [7, с.15]. Отже, першим відділом Академії став історико-філологічний, ученим якого належить величезна роль у дослідженні духовного життя, культури, історії українського народу. 16 кафедр відділу вивчали проблеми українознавства, всесвітньої і слов'янської історії, української історичної географії та етнографії, філософії, історії всесвітнього та українського письменства, мовознавства, арабо-іранську філологію, тюркологію, археологію, мистецтво, історію української церкви, устрій первісної української громади тощо.

1. Вернадский В.И. Очерки и речи. - Пг., 1922. - Вып. 1. - С.158-160.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України. ф. 1. оп. 20, спр. 191, с. 1.
3. Архів НБУ, оп. 1, од.зб. 2, с.1. Далі при посиланні на це джерело вказуємо в тексті в дужках одиницю збереження і сторінку.
4. Биковський Л. Національна бібліотека Української держави (1918-1920) // Українське книгознавство. - Берлін, 1923. - 36 с.

5. Биковський Л. Книгарні - бібліотеки - Академія (1918-1922). - Мюнхен; Денвер: Дніпрова хвиля, 1971. - 152 с.
6. Державний Вістник. - 1918. - С.32.
7. Енциклопедія українознавства. - Мюнхен, 1955. - Ч.2. - С. 680.
8. Історія Академії наук України: 1918-1993 / Ред. колегія Б.Є. Патон та ін. - К.: Наук. думка, 1994. - 320 с.